

26 januari 2017

Vad gjorde Gustaf Wasa i Angered?

Vad gjorde Gustaf Wasa i Angered? Alltsedan JBLD Strömbergs stora verk ”De svenska resande kungarna – och maktens centrum” kom ut år 2013 har denna fråga med ojämna mellanrum dykt upp bland mina tankar. I detta stora verk och storverk får vi veta väldigt mycket, bland annat att Gustaf Wasa den 13 mars 1550 uppehöll sig i Angered.

Angered – en medeltida kyrksocken

Alla vi västsvenskar, som känner till Angered eller kanske rentav har varit där någon gång, studsar till, när Angered dyker upp i Strömbergs omfångsrika register: Vad kan det finnas för något samband mellan Angered och Gustaf Wasa? Angered är ju en nybyggd förort till Göteborg, och den är mycket invandrartät. Kort sagt, Angered är ju på alla sätt en nutida förort från miljonprogrammets dagar. Angereds senare historia och utveckling har så helt tagit överhand i vår föreställningsvärld, att vi glömmer att Angered är en medeltida kyrksocken med fornminnen och lång historia. Till denna historia hör alltså även ett besök av konung Gustaf Wasa i mars månad anno 1550.

Långt uppehåll på Älvsborg

Strömberg förtecknar konungars och andra regenters brev. Han anger dag och år, då de har utfärdats, samt platsen, där de skrevs. Tack vare denna förteckning kan vi följa konungen i spåren. Efter fem års bortavaro hade konungen i januari 1550 bestämt sig för att resa till Västergötland. Över Vadstena reste han till Jönköping och därifrån till Torpa i Västergötland. Här utfärdades elva brev från och med den 3 februari till och med den 6 i samma månad. Nästa brev är skrivet i Gällsnäs den 11 februari. Denna ort bör rimligtvis vara Hjällsnäs i Stora Lundby socken. Därifrån har han begivit sig till Älvsborg, där icke färre än 19 brev utfärdades från och med den 14 februari till och med den 12 mars. Konungen har alltså uppehållit sig på Älvsborgs slott ungefär en månad eller drygt en månad. Under hans tid nybyggdes slottet i sten. (Det hade tidigare varit en träfästning, som danskarna hade intagit och bränt ner år 1502.) Konung Gustaf lät också anlägga en stad invid slottet. Även den fick namnet Älvsborg. Staden grundades 1547 och anlades söder och sydväst om slottet. Här fanns alltså mycket för konungen att inspektera och ge befallningar om. Att döma av uppehållets längd var Älvsborg huvudmålet i Västergötland för konungens resa. På övriga orter uppehöll man sig på sin höjd två-tre dagar, men här på Älvsborg varade besöket en hel månad (eller något mer).

Älvsborgs slott nybyggdes av sten på Gustaf Wasas tid, men trots detta såg slottet på hans tid ännu ut som en medeltida borg. Bild från Älvsborgs belägring 1563.

Kort dagsresa till Angered

Från Älvsborg begav sig kungen till Angered, där han utfärdade ett brev den 13 mars. Resan gick vidare till Loholm (där ett brev utfärdades den 15 mars), Larvs prästgård, Genneved, Skara, Höjentorp, Orreholmen, Hadäng och Hjo. Därefter dyker konungen upp i Vadstena.

Många av männen i kungens följe såg nog så medeltida ut. Varken kungen eller hans män visste om, att medeltiden var slut. Denna benämning var på deras tid ännu inte uppfunnen. Här ses längst till höger Gustaf Wasa, även känd som Lars-Erik Lundin, i Kolbäck 2012. Foto: Lars Gahrn.

Har han åkt släde över vinterns snövidder, eller har han ridit över barmark? Vi vet inte. Har kungen åkt (eller ridit) över Vätterns is, eller har han seglat över sjöns vatten, eller har han färdats landvägen över Jönköping? Vi vet inte. Vi får veta var kungen har uppehållit sig men inte hur han reste. Mellan Älvsborgs slott (i nuvarande Klippans kulturresevat) och Angereds kyrka har vi (högt räknat) två mils väg. Detta är en mycket kort dagsresa. Hade konungen något ärende i Angered, så att han stannade till där för den sakens skull? Jag ställde denna fråga till JBLD Strömberg själv. Han svarade:

”Ja, vad regenterna egentligen gjorde på platserna de besökte är en fråga som kräver livstidslång forskning. Kanske något kollektivt historiprojekt kan ge alla svar framdeles. Man vet ju inte heller vad Birger jarl egentligen gjorde i Stockholm då brevet (DS 390) varigenom staden förment ”grundades” blev utfärdat.

Brevet från Angered (RR, 13 mars 1550) handlar inte alls om själva platsen. Det rör sig ju om ett öppet brev, vari Georg Norman förlänas en holme (”Christenholm”, en oidentifierad plats) med tillhörande äng. Skälet till att just Angered skulle bli platsen för detta offentliggörande låter sig svårigen identifieras. Rättsligt bindande brev utfärdades ofta i kyrkor, varför man kan tänka sig att kanslisten satt där och präntade, även om en kringliggande by också fanns.

Spannmål till Älvsborg

Församlingen har medeltida ursprung, dock föga väl belagt. Svenska ortnamnsregistret (http://www2.sofi.se/SOFIU/topo1951/_cdweb/) redovisar beläggen, men särskilt mycket som är äldre än femtonhundratals verkar inte finnas. (Från år 1440, belägg nummer 8-9, finns formen ”Awngarijdh” dokumenterad.) Som dateringsort för äldre kungabrev förekommer namnet endast i Gustav Vasas omnämnda brev: belägg nummer 36 i ortnamnsregistret. Riksregistraturet har dock just år 1550 ytterligare en förekomst av namnet Angered, ett brev daterat Vadstena den 2 januari (belägg nummer 2 i ortnamnsregistret) där Gustav Vasa omtalar en Birger i Angered som haft att göra med Älvsborgs spannmålstransporter. (Ortnamnsregistrets belägg nummer 10 omtalar 1540 en man som kanske är identisk med denne.) Dagen före vistelsen i Angered hade kungen varit på Älvsborgs slott och skrivit om hur man ordnat saker där. Hans närvaro följande dag i just Angered kan då möjligen förklaras som ett besök hos denne lokale troman.

Sedan bör man väl också beakta att kung Gustav besökte Loholmen, intill Alingsås, två dagar senare. Loholms borg (Lo slott) är ju förknippad med Margareta Leijonhufvud, kungens dåvarande hustru, och var en naturlig residensort för hovet. Borgen betraktas väl som föregångare till Gräfsnäs slott, tror jag, men det där kan du nog bättre. Tre dagar senare var Larv prästgård kungens vistelseort. Hovföljet är alltså på resa bort från älvdalen till Skara och västgötska inlandet. Angered var kanske bara en plats som kungen naturligt drog förbi. (På sidan 459 i min bok förklarar jag väl närmast hela det västgötska besöket som att kung Gustav ”skulle hälsa på hos fruns familj”, men bättre motiveringar kan möjligen framsökas.)”

Delar av borgklippan är sedan länge bortsprängda, och av själva Älvsborgs slott finns idag bara obetydliga lämningar. Den nutida borgliknande byggnaden hör 1800-talet till. Foto: Lars Gahrn.

Ungefär så här såg Gustaf Wasa ut på svenska sedlar under många år.

Som vanligt lämnade Strömberg alltså ett väl genomtänkt och underbyggt svar. Vi får veta, att spannmål från Angered gick till Älvsborgs slott, men om dessa leveranser var anledningen till kungens besök, kan vi inte med säkerhet avgöra. Dock har vi fått ytterligare ett drag i Angeredens historia. Vi får dessutom ytterligare ett exempel på att allt har skiftat om. Gustaf Wasa skulle inte känna igen sig i Angered, om han skulle återkomma i våra dagar. Han skulle inte känna igen sig på Älvsborg heller. Delar av borgklippan är bortsprängda. Av slottet finns endast obetydliga lämningar. Den stolta borg, som nu ses på platsen, hör 1800-talet till. Den gamle landsfadern skulle rentav ha mycket svårt att hitta platsen, om han skulle försöka göra om resan i våra dagar. Som JBLD Strömberg har påpekat är skyltningen dålig. Själva området är i våra dagar känt som Klippans kulturresevat. Där finns mycket att se, och om man

spanar efter Klippan, är det lättare att finna trafikskyltar med detta namn.

Lars Gahrn